

Sebut és que les costes castel·lovenques han ofert des de sempre —degut a la seua configuració— bona accessibilitat a les escorpiques de corsaris, pirates i berberistes, que amenaçaven propietats i persones en les seues freqüents baixades a terra.

Nombrosos són els atacs que patiren, tant les poblacions litorals com les de l'interior, des de la conquesta de Jaume I fins molt avantat el segle XV.

Del primer assalt del qual tenim detalls concrets és el que a darreries del mes d'agost o primers de setembre de 1397 va patir Torreblanca pels corsaris de Tedelic (Tiencum), els quals saquejaren la població i profanaren l'església, d'on van portar algunes hortes sagrades.¹ Altres llocs, com Orpesa, Vinaròs, Xilxes, etc., també sofriren atacs,² al igual que Castelló, que ja en 1309 es veu obligat a bastir una torre «... per por dels maros que cursa eny venen a culpar gent a la alqueria de Martí Mounso», en la partida de la Font de la Reina.³

I és clar, com no hi havia una organització militar costera eficaç, i en estar les pròpies viles les responsables de la seua defensa, aquesta era ben qüestionable.

Enfront d'aquesta situació, ja pels volts de 1545, la vila realitzà obres per tal de millorar la seua fortificació.⁴ Poc després, el 26 d'agost de 1567, el rei Felip II —preocupat com era per la protecció i fortificació de la costa— escriví als lloctinents de Castelló anunciant-los el viatge del seu enginyer militar Giovanni Battista Agnelli, el qual venia al nostre litoral per tal d'estudiar les defenses necessàries.⁵

Agnelli, al temps que redactà un projecte de fortificació de la vila de Castelló, segons sembla, estava també tot allò que calia per bastir una torre defensiva al Grau.

1. FERRER CASANOVES, A. *Del erasmisme valencià a l'humanisme (1397-1399)*. València 1921. MARIÀ, P. *Memòria de Torreblanca*. A. S. C. C. Tom. XII, 1931, pàg. 91.

2. A banda de les notícies que aporta en «*Notícia de Vinaròs i Escorç*», vegeu també SERRA LAGO *Crònica del almirante Juan de Guzmán*. A. S. C. C. Tom. XXVII, 1931, pàgs. 64-65; 79-109; 217-220; 245-252. GARCIA MACHADO, A. V. *Del Castellejo vigo*. Castelló, 1926, pàgs. 203-212. DEBATE SCHASTA, J. M. «*La mar del Rey*». Notes per al estudi de la pirateria musulmana en el litoral de l'est de Vilafranca. *Tom. III*, València 1972, pàgs. 11-79. GARCIA MARTINEZ, S. *Amirantes, corsaris i mariners*. València, 1926, pàgs. 47-48.

3. Cf. SANCHEZ GONZALEZ, A. «*El Reino de Valencia*». A. S. C. C. Tom. XIX, 1944, pàg. 11, nota 1.

4. Ajuntament Municipal Castelló, *Protocol de 1545*.

5. Ferrer Casanoves, V. *Antiquitats de Castelló*.

6. *Ibidem*, pàg. 171-172. El projecte de fortificació de la vila de Castelló. — *Quatre anys de la seua història*. — *Quatre anys de la seua història*.

F. OLUCHA MONTINS

Sobre unes torres de defensa litoral.

«ESTUDIS CASTELLONENCS»

N.º 2, 1984-85, pp 145-162

Sabut és que les costes castellonenques han oferit des de sempre —degut a la seua configuració— bona accessibilitat a les escomeses de corsaris, pirates i berberiscs, que amenaçaven propietats i persones en les seues freqüents baixades a terra.

Nombrosos són els atacs que patiren, tant les poblacions litorals com les de l'interior, des de la conquesta de Jaume I fins molt avançat el segle XVIII.

Del primer assalt del qual tenim detalls concrets és el que a darreries del mes d'agost o primers de setembre de 1397 va patir Torreblanca pels corsaris de Tedeliç (Tlemcen), els quals saquejaren la població i profanaren l'església, d'on van furta algunes hòsties sagrades.¹ Altres llocs, com Orpesa, Vinaròs, Xilxes, etc., també sofriren atacs,² al igual que Castelló, que ja en 1509 es veu obligat a bastir una torre «...per por dels moros que cascun any venen a cativar gent a la alqueria de Marti Misansa», en la partida de la Font de la Reina.³

I és clar, com no hi havia una organització militar costera eficaç, i en estar les pròpies viles les responsables de llur defensa, aquesta era ben qüestionable.

Enfront d'aquesta situació, ja pels volts de 1545, la vila realitzà obres per tal de millorar la seua fortificació.⁴ Poc després, el 26 d'agost de 1562, el rei Felip II —preocupat com era per la protecció i fortificació de la costa— escriu als jurats de Castelló anunciant-los el viatge del seu ingenyer militar Giovanni Battista Antonelli, el qual venia al nostre litoral per tal d'estudiar les defenses necessàries.⁵

Antonelli, al temps que redactà un projecte de fortificació de la vila de Castelló,⁶ segons sembla, estatuí també tot allò que calia per bastir una torre defensiva al Grau.

1 IVARS CARDONA, A. *Dos creuades valenciano-mallorquines (1397-1399)*. València 1921. MARIA, P. Ramón de. «Torreblanca» *B. S. C. C.* Tom. XII, 1931, pàg. 91.

2 A banda de les notícies que aporten els «clàssics» com Viciàna i Escolano, vegeu també SEVILLANO COLON, Fco. «Bosquejo històric de Orpesa». *B. S. C. C.* Tomo XXVII, 1951, pàgs. 64-83; 89-109; 217-229; 343-352. GIMENO MICHAVILA, V. *Del Castellón viejo*. Castelló, 1926, pàgs. 303-310. DOÑATE SEBASTIA, J. M.^a. «La torre del Rey. Notas para un estudio de la piratería musulmana en el litoral» en *Datos para la historia de Villarreal*. Tomo III, València 1975, pàgs. 11-79. GARCIA MARTINEZ, S. *Bandolers, corsaris i moriscos*. València, 1980, pàgs. 47-48.

3 Cfr. SANCHEZ GOZALBO, A. «El Señorío de Yolanda de Casalduch en Benicasim». *B. S. C. C.* Tomo XIX, 1944, pàg. 51, nota 1.

4 A(rxiu) M(unicipal) C(astelló). Protocol de Miquel Feliu, 1545; 25 Abril, 13 Maig, 6 Septiembre.

5 TRAVER TOMAS, V. *Antigüedades de Castellón de la Plana*. Castelló, 1958, pàg. 173.

6 *Ibidem*, pàgs. 173-175. El projecte de fortificació d'Antonelli mai va aplegar a prendre cos; el llarg plaç de realització, —10 anys; el fer-se a despeses de la vila i la victòria de Lepant el 7 d'octubre de 1571, serien, possiblement, les causes de la seua paralització.

Amb tot però, si el projecte de fortificació de la vila va restar en això, en projecte, no succeí el mateix amb la torre del Grau. En efecte, ja el 1571, el lloctinent general i elets de la fortificació del regne reconegueren «...que en el termino de la villa de Castellón de la Plana, por ser tierra maritima, era necessario fabricar una torre a gastos de la Generalidad y con aucto de concordia recebida por Jusepe Christofol Climent, notario, en 13 de Julio de dicho año y otros, los dichos Lugartenientes y Capitan General y eletos de una y dicha villa de Castellón de otra parte, concordaron y capitularon que se hiziese dicha torre, que dicha villa pagasse el gasto y le recobrasse de los derechos de dicha fortificación y de otros de dicha Generalidad...».⁷

Aleshores, és el 1571 quan se inicien les gestions per bastir una torre. De fet, ja el Consell castellonenc, en sessió d'1 de juliol de 1571 senyala que ha rebut una lletra des de València, en la qual s'apunta que els diputats volen fer una torre al Grau de la vila, preguntant que si el Consell li sembla bo, envien un delegat a València per tractar l'assumpte,⁸ acordant tot seguit designar ben aviat un emisari.

Poc després, el 9 de juliol, al temps que es remet una lletra a València —agraïnt «...molt a vostra Señoria la mercé quens fa en recordar-se de esta universitat...» i demanant que es fasa càrrec de les despeses la Generalitat—,⁹ el Consell disposa que siga Berenguer Peris el que vaja a València i tracte «...sis pora pagar de la pecunia de la Generalitat de la Ciutat de Valencia y sino que porte designe del modo com dita torre se ha de fabricar...».¹⁰

Passats uns dies i reunit de bell nou Consell en 2 d'agost, s'aprova per unanimitat el construir la torre, essent la vila la que pague i bestraga els diners necessaris, nomenant a Guillem Ramon Pujades i a Miquel Joan Sisternes per a encarregar-se de tots els afers referents a la torre.

Cinc dies després, aplegat el Consell per decidir en quin lloc tenia que bastir-se, és resolt «...que la dita torre se edifique ys faça hun poch apartada del guerau e ques faça de argamasa maçonada o de la manera que millor convinga...».¹¹ Essent el dia 22 quan es determina que «...la torre fahedora se fasa ço es la paret tinga de gruixa huylt pams y sexanta pams de altaria de paret, y de amplaria y spay dins dita torre que tinga trenta-dos pams de llargaria, y de amplaria vint pams, y ques fassen dos archs hu en cascuna cuberta, de gruixa de dos rajoles e finalment la dita torre es faça de la forma e trassa que lo dit magnifich mossen Cosme Bernat a trassat...».¹²

Al mes següent, el 15 de setembre, concerta el Consell que la torre «...se done a estall en respecte a les mans tan solament...» i que s'encamine a Vinaròs una persona per tal de concertar allí el transport de les pedres necessàries per a la construcció.¹³

7 Cfr. «Memorial de la vila de Castelló de la Plana al Capità General, sol·licitant el bastiment d'una nova torre al Grau de Castelló a despeses de la Generalitat» en GIMENO MICHAVILA, *Op. cit.* Document XXXXVI, pàg. 375 i ss, i també OLUCHA MONTINS, F. «A propòsit de les torres del Grau» en *Penya-golosa*. *Revista de la Diputació Provincial de Castelló*. II^a època, n.º 22, Abril-Agost, 1982.

8 A. M. C., L. C. 1571-72. Sessió 1 Juliol 1571. «...fonch proposat per lo magnifich en Macià Eguil, jurat en cap, que per lo magnifich Miquel Johan Sisternes, doctor en cascún dret, se havia enbiat de València una carta acerca que los deputats entenen fer una torre al guerau desta vila ab quatre guardes de cavall, y que sis pareixia be al magnifich consell se enviàs per a tractar dit negoci a València una persona ab special poder...»

9 Document I.

10 A. M. C., L. C. 1571-72. Sessió 9 Juliol 1571.

11 A. M. C., L. C. 1571-72. Sessió 7 Agost 1571.

12 A. M. C., L. C. 1571-72. Sessió 22 Agost 1571.

13 A. M. C., L. C. 1571-72. Sessió 15 Setembre 1571.

SOBRE UNES TORRES DE DEFENSA LITORAL

Passa el temps i una vegada nomenats el notari Andreu Serra com pagador de les despeses i Jaume Jover com escrivà,¹⁴ el dia 21 de novembre el Consell determina «...fer la obra a jornal de mans y maçonada entre taules ab los cantóns de pedra picada...», disposant al mateix temps anar al Grau per tal de elegir el lloc on bastir la torre.¹⁵

Però, transcorrits uns dies, el 5 de desembre, i després d'un viatge realitzat pel notari Andreu Serra a València, on s'entrevistà amb Pujades i Sisternes, el Consell decideix rebutjar la traça feta per Cosme Bernat i substituir-la per un altra, acceptada pels elets de la fortificació, al temps que és resolt fer les obres a estall i no a jornal.¹⁶

És a partir de la lectura d'aquest acord quan podem ja fer-nos una lleugera idea de la configuració arquitectònica de la torre (vegeu dibuix): secció prismàtica amb una escarpa o talús; interior quadrat amb un espai d'uns 5,28 m²; una altaria de 13,20 m i dividida en 3 estàncies o pisos i porta no molt gran a ran de terra. Encara que res s'ens diu de l'existència de matacans i espillers, la seua estructura pensem que deuria ser prou semblant a la de Borriana.¹⁷

Convingudes ja les característiques arquitectòniques de la torre, aleshores, en sessió de 29 de desembre, els jurats acorden, definitivament, treure les obres a subhasta, malgrat tenir una oferta del fuster castellonenc Joan Ivañez de 2.400 sous.¹⁸

Ben aviat se iniciaria el bastiment de la torre, essent els obrers de vila de València Francesc Llentiscle i Joan Salvador els encarregats de edificar-la, començant a rebre diverses èpoques de pagament en març de 1572, que es perllongarien en anys successius.¹⁹

Encetates les obres a primeries de l'any 1572, segons sembla aquestes no es realitzaven com calia, ja que el 27 d'abril el Jurat en cap informa al Consell i «...dix esser y estat fins a huy dos vegades y ha vist que a son parer lo principi de dita obra y fonaments que no van com deu hanar ni ab la perfectió ques requerex...» decidint-se, llavors, a designar a dues persones com a «majordoms» per tal d'anar controlant continuament les obres, pertocant el nomenament a Macià Eguil i a Pere Gascó.²⁰

Sota la vigilància i control dels dos «majordoms», les obres continuen sense cap deturament —malgrat els problemes que suposava per a la vila la manca de forment i tenir que emprar diners de la torre per a aquesta eventualitat—, finalitzant-se a mitjans de 1573, ja que en sessió de 6 d'agost de 1573²¹ es dona notícia del rebut d'una lletra notificant la venguda a la vila del comissari Vergara per tal de taxar les obres.²²

Bastida a la fi la torre,²³ calia, aleshores, equipar-la de l'armament necessari per a completar la seua funció de guaita i alerta amb la de defensa, i així, el 7 de desembre de 1574,

14 A. M. C., L. C. 1571-72. Sessió 17 Novembre 1571.

15 A. M. C., L. C. 1571-72. Sessió 21 Novembre 1571.

16 Document II.

17 MESADO OLIVER, «La Torre del Mar» en *Penyagolosa*. Revista de la Diputació Provincial de Castelló. II època, n.º 16, Abril-Juny 1981.

18 Document III.

19 A. M. C. Protocol de Jaume Giner, 1572; 26 Març, 7 Maig, 17 Maig, 24 Juny, 2 Setembre.

20 A. M. C., L. C. 1571-72. Sessió 27 Abril 1572.

21 A. M. C., L. C. 1573-74. Sessió 6 Agost 1573.

22 Respecte al tema dels diners que costà a la vila el bastiment de la torre, cal fer esment que aquesta desembossà 2.875 lliures, 5 sous i 4 diners, la qual quantitat va estar condemnada a restituir-li la Generalitat, després de diversos pleits. Cfr. nota 7.

23 Segons ESPRESATI, C. «El Puerto de Castelló. Breve reseña histórica». *B. S. C. C.* Tomo XXI, 1945, pàg. 227 «se conservan en el fondo del mar y cubiertos por 2,75 mts de agua, algunos residuos de la cimentación de la Torre vieja sumergida, cuyo macizo tuvo que sufrir varias voladuras, para eliminar el riesgo que ofrecía para las barcas pesqueras. Tales restos, están a 167 mts del muelle naranjero de costa medidos sobre la normal del punto».

arriven des de València diverses peces d'artilleria,²⁴ que tot seguit són apostades en la torre.²⁵

Ben dotada la torre i «...guardada con dos de a pie y dos de a cavallo...»,²⁶ la tranquil·litat, malgrat que relativa, tornaria de bell nou al grau, continuant així l'activa vida comercial que ja tenia en temps anteriors,²⁷ afegint-se-li de noves, essent així que ja en 1580 el mercader Tomàs March sol·licitarà al Consell permís per fer una botiga o magatzem.²⁸ També, i cal remarcar-lo, el bastiment de la torre de Sant Vicent en la platja de Benicassim en 1597 ajudaria a donar tranquil·litat a la zona.²⁹

LA TORRE DEL PINARET

Segons sembla, poca «vida» va tenir la torre, ja que part d'ella fou desbastada per la mar grossa i temporals en 1618 i es reconstruí en 1626 per ordre del Marques de Pomar a despeses de la Generalitat. Però, de bell nou, i una vegada començades les obres «...cayó parte de dicha torre...», la qual cosa va obligar al Marqués de Velez a fer comissió «...a don Juan Pardo para que con expertos viesse dicha torre y en esta vissura y otras pareció que no se podia reparar dicha torre sino que de nuevo se havia de edificar en otro sitio...».³⁰

Vista la situació i per tal d'aconseguir que fos la Generalitat la que s'en fes càrrec dels costos necessaris, es va adreçar al Capità General del Regne el tantes vegades esmentat *Memorial*, en el qual s'especifica que «...para el beneficio del Reyno es de grande conveniencia y necesidad que se edifique dicha torre, porque la villa de Castellón esta apartada de la ciudad nueve leguas y los baxelles que pasan por levante o poniente tienen mucho peligro de corsarios y piratas al doblar o tornar el cabo de Oropesa y en caso que se hayan

24 A. M. C., L. C. 1574-75. Sessió 7 Desembre 1574.

25 A. M. C., L. C. 1574-75. Dates i Rebudes del Sindic Pere Gisbert. «Item doni e pagui eo vers mi retinguí, setanta-sis sous, deu diners que de manament dels magnífichs jurats doni o pagui per los gastos de pujar la peça de artilleria en la torre del guerau...»

26 ESCOLANO, G. *Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia*. Valencia 1611. Edición facsímil, Valencia, 1972. Década Primera. Tomo IV, Libro VII, pàg. 596.

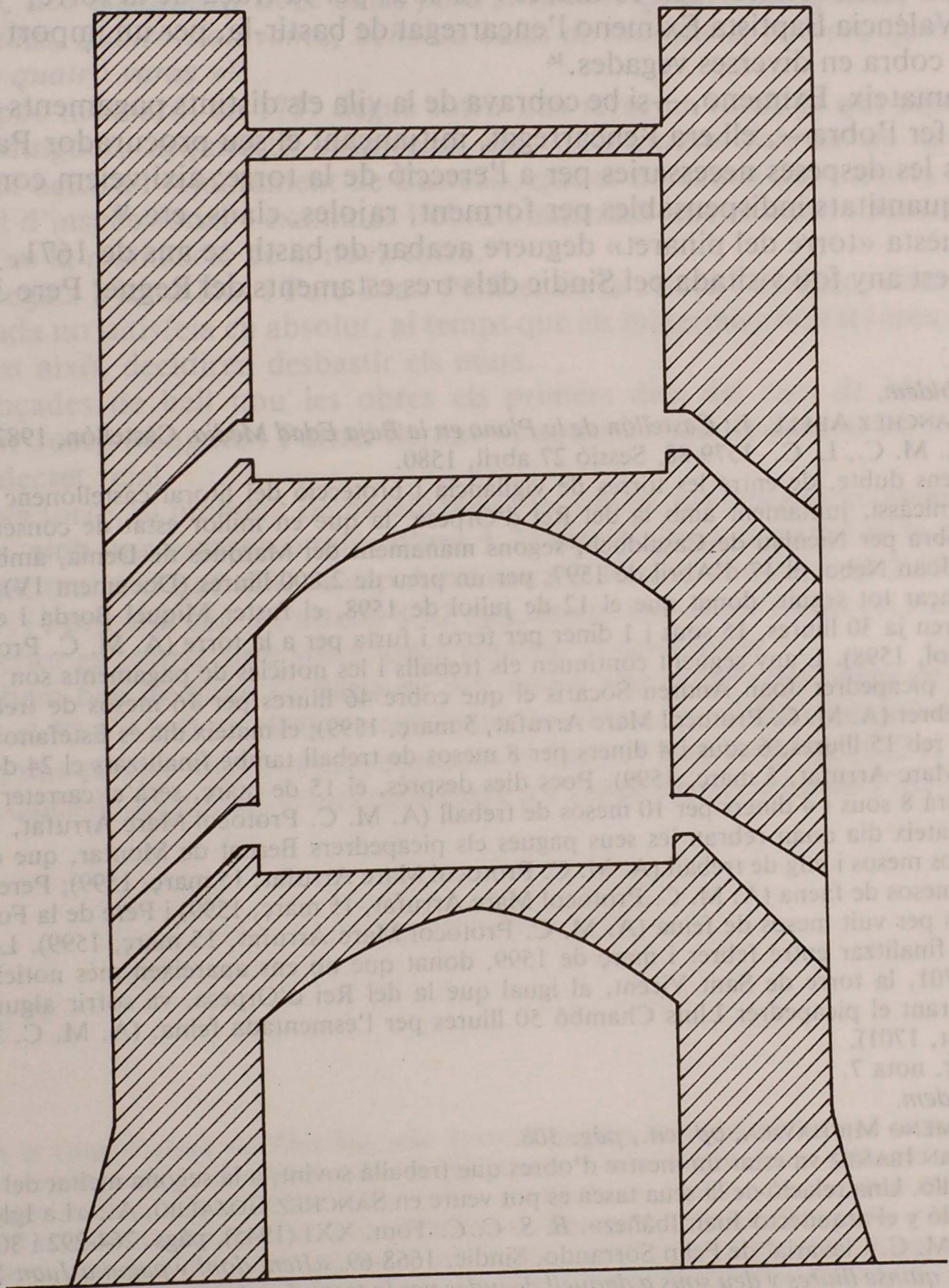
27 SANCHEZ ADELL, J.: *Castellón de la Plana en la Baja Edad Media*. Castellón, 1982, pàgs. 129-134.

28 A. M. C., L. C. 1579-80. Sessió 27 abril, 1580.

29 Sens dubte, de entre les torres de vigilància i protecció del litoral castellanenc siga la de Sant Vicent de Benicàssi, juntament amb la del Rei d'Orpesa, la que en millor estat de conservació es troba. Acordada l'obra per Nicolau de Casalduch, segons manament del Marques de Denia, amb l'obrer de vila castellanenc Joan Nebot el 17 d'Abril de 1597, per un preu de 2.800 lliures (Document IV), els treballs degueren començar tot seguit, donat que el 12 de juliol de 1598, el fuster Miquel Borda i el ferrer Gaspar Monseu, cobren ja 30 lliures, 15 sous i 1 diner per ferro i fusta per a la torre (A. M. C. Protocol J. Geroni Folch. 12 juliol, 1598). L'any següent continuen els treballs i les notícies de pagaments son abundoses; el 5 de març és el picapedrer Joan Andreu Socaris el que cobre 46 lliures per 16 mesos de treball que finalitzen el 24 de febrer (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 5 març, 1599); el mateix dia és Estefano Leix, també picapedrer, qui reb 15 lliures, 6 sous i 4 diners per 8 mesos de treball també finalitzats el 24 de febrer (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 5 març, 1599). Pocs dies després, el 15 de març, serà el carreter Antoni Bonisa qui s'embossarà 8 sous i 4 diners per 10 mesos de treball (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 15 març, 1599). Essent eixe mateix dia quan rebran les seues pagues els picapedrers Bernat de Montar, que cobra 19 sous i 2 diners per dos mesos i mig de treball (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 15 març, 1599); Pere Sastro, 23 lliures per dotze mesos de faena (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 15 març, 1599) i Pere de la Font, 15 lliures, 6 sous i 8 diners per vuit mesos de feina (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 15 març, 1599). Les obres, pense que degueren finalitzar entre febrer i març de 1599, donat que no ens apareixen més notícies. Molts anys després, en 1701, la torre de Sant Vicent, al igual que la del Rei d'Orpesa, va sofrir algunes millores en l'enllosat, cobrant el picapedrer Lluís Chambó 50 lliures per l'esmentada feina. (A. M. C. Protocol Josep Cebrià, 4 agost, 1701).

30 Cfr. nota 7.

SOBRE UNES TORRES DE DEFENSA LITORAL

Possible alçat de la torre del Grau

de recoger a tierra si les falta el amparo de dicha torre se an de perder en daño de la ciudad y Reyno...»³¹

Començà, llavors, la construcció d'una nova torre, fent-se càrrec de les despeses la Generalitat i en paratge distint i més escaient als propossits defensius. Segons Gimeno Michavila, als terrenys que hi eren d'en Vicent Carpi, junt a la cèquia coneguda després com a Comú de la Torre i de la qual no ens resta cap vestigi.³²

Les obres degueren començar pels volts de 1668, ja que eixe mateix any, el conegut obrer de vila Joan Ibañez³³ reb 15 lliures i 10 sous per la traça de la torre,³⁴ essent l'obrer de vila de València Baptista Eximeno l'encarregat de bastir-la, per un import total de 3.237 lliures que cobra en diverses vegades.³⁶

Tanmateix, Eximeno, —si be cobrava de la vila els distints pagaments en que havien concordat fer l'obra—, ell era l'encarregat, mitjançant el seu procurador Pauli Funes, de pagar totes les despeses necessaries per a l'erecció de la torre; així veiem com és ell el que abona les quantitats indispensables per forment, rajoles, claus, etc.³⁶

Aquesta «torre del pinaret» degueren acabar de bastir-se ans de 1671, ja que el 3 de juny d'aquest any fou visitada pel Síndic dels tres estaments del Regne, Pere Josep Perez.³⁷

31 *Ibidem.*

27 SANCHEZ ADELL, J.: *Castellón de la Plana en la Baja Edad Media*. Castellón, 1982, págs. 129-134.

28 A. M. C., L. C. 1579-80. Sessió 27 abril, 1580.

29 Sens dubte, de entre les torres de vigilància i protecció del litoral castellanenc siga la de Sant Vicent de Benicàssi, juntament amb la del Rei d'Orpesa, la que en millor estat de conservació es troba. Acordada l'obra per Nicolau de Casalduch, segons manament del Marques de Denia, amb l'obrer de vila castellanenc Joan Nebot el 17 d'Abril de 1597, per un preu de 2.800 lliures (Document IV), els treballs degueren començar tot seguit, donat que el 12 de juliol de 1598, el fuster Miquel Borda i el ferrer Gaspar Monseu, cobren ja 30 lliures, 15 sous i 1 diner per ferro i fusta per a la torre (A. M. C. Protocol J. Geroni Folch. 12 juliol, 1598). L'any següent continuen els treballs i les notícies de pagaments son abundoses; el 5 de març és el picapedrer Joan Andreu Socaris el que cobre 46 lliures per 16 mesos de treball que finalitzen el 24 de febrer (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 5 març, 1599); el mateix dia és Estefano Leix, també picapedrer, qui reb 15 lliures, 6 sous i 4 diners per 8 mesos de treball també finalitzats el 24 de febrer (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 5 març, 1599). Pocs dies després, el 15 de març, serà el carreter Antoni Bonisa qui s'embossarà 8 sous i 4 diners per 10 mesos de treball (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 15 març, 1599). Essent eixe mateix dia quan rebran les seues pagues els picapedrers Bernat de Montar, que cobra 19 sous i 2 diners per dos mesos i mig de treball (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 15 març, 1599); Pere Sastro, 23 lliures per dotze mesos de faena (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 15 març, 1599) i Pere de la Font, 15 lliures, 6 sous i 8 diners per vuit mesos de feina (A. M. C. Protocol Marc Arrufat, 15 març, 1599). Les obres, pense que degueren finalitzar entre febrer i març de 1599, donat que no ens apareixen més notícies. Molts anys després, en 1701, la torre de Sant Vicent, al igual que la del Rei d'Orpesa, va sofrir algunes millores en l'enllosat, cobrant el picapedrer Lluís Chambó 50 lliures per l'esmentada feina. (A. M. C. Protocol Josep Cebrià, 4 agost, 1701).

30 Cfr. nota 7.

31 *Ibidem.*

32 GIMENO MICHAVILA, *op. cit.*, pàg. 308.

33 JOAN IBAÑEZ va estar un mestre d'obres que treballà sovint, a la segona meitat del segle XVII, a la ciutat de Castelló. Una relació de la seua tasca es pot veure en SANCHEZ GOZALBO, A.: «La Iglesia de Nuestra Señora del Lledó y el arquitecto Juan Ibañez». *B. S. C. C.* Tom. XXI (1945), págs. 264-292 i 308-331.

34 A. M. C. Clavariat de Felip Sorrandó, Síndic. 1668-69. «*Item doni y pagui a Juan Yuañes, mestre de obra de vila, quinse lliures y deu sous a daquell degudes per la traça feu de la torre que es fabrica a la vora de la mar y per dietes se ocupà en diferents vegades ana de orde de dits jurats per a veure lo puesto...»*

35 A. M. C. Escrituras de la villa. Protocol Vicent Figuerola, 7 abril, 1669; 27 abril, 1669; 13 maig, 1669; 25 maig, 1670; 24 juny, 1671.

36 A. M. C. Protocol Josep Blasco. 16 març, 1675.

37 Vegeu A. M. C. *Llibre Vert*, on al fol. 80 r. es pot llegir «En 3 de juny de lany 1671 vingué a la present Vila Pere Jop Péres, ciutadà de València, per sindich dels tres estaments del Regne a visurar la Torre novament feta a la vora de la mar».

SOBRE UNES TORRES DE DEFENSA LITORAL

Certament, i per les dades que tenim, no sabem fefaentment quina seria la seua configuració, —amb tot però, ens decantem per suposarla prou semblant a l'anterior—, L'únic cert és que a redós d'ella continuaria efectuant-se el tràfec pesquer i l'embarcament dels productes naturals o industrials de la vila (garrofes, cànem, vi, etc...) com assenyala Llorens de Clavell en 1725.³⁸

Sabem que en 1728 estava equipada amb «...un cañon de bronze de seis libras de calibre con su cureña de campaña, un atacador, cuchara, sacatrapos, dos cavesales, dos cuñas de mira, dos espeques y doze balas para el cañon. Quatro mosquetes, tres frascos, quatro horquillas, quatro botavanes, ochenta balas de mosquete, polvora quinze libras y cuerda mecha quatro varas.»³⁹

Però, poc més tard, en 1737 degué sofrir una reforma total, ja que aquest mateix any, Josep Minguez, arquitecte encarregat de «...la nueva fabrica de la torre del pinaret...», sol·licita a l'Ajuntament de Castelló, que es nomenen dos mestres d'obres de la vila, per tal d'inspeccionar i examinar l'obra i materials que el mestre Mauro Amiguet havia emprat en la realització de la nova torre.⁴⁰

Encarregats Vicent Nos i Pere Joan Pellicer de la visura i examen, observaren que l'obra realitzada no satisfieia en absolut, al temps que els materials emprats eren els de l'antiga torre i vist això, decidiren desbastir els murs.

Començades de bell nou les obres els primers dies del mes de Març de 1737, —dirigides per Josep Minguez i Patrici Bernat—, aquestes han de deturar-se el 23 del mateix mes per decret reial.

La nova torre, al moment de paraitzar-se les obres, presentava un alçat prismàtic-quadrangular, amb una escarpa o talús d'uns 1,32 mts d'altura, a partir de la qual s'aixecaven els murs, tenint el que mirava cap Almassora 2'50 mts; el de la mar 2,86 mts; el del pinar 3,08 mts i l'orientat cap a Castelló 4,62 mts, essent en aquest costat on s'obria la porta. El seu interior es cobria amb volta sobre petxines o carcanyols.⁴¹

No sabem ben bé quan tornaria de bell nou a reprendre's les obres de la torre, el cert és que ja el 30 d'Abril de 1800 era totalment bastida i des d'ella s'intentà d'allunyar a colp de canó, uns pirates anglesos que atacaven el Grau.⁴² Més tard, en 1872 el veí de Castelló, Agustí Querol, adquiria l'esmentada torre a l'Estat per un preu de 1765 pts.⁴³

38 «En el Grao o playa del Mar hay una Torre y muchas barracas en las que se recogen los pescadores hay asimismo, casa o almacenes para Sal y Cebada y otro mayor, para Cáñamo que se compra en dicha Villa para el Rey; que es de Dn. Felix Tirado de donde se conducen de muchos años a esta parte treinta y seis mil o cuarenta mil arrobas, a las Fábricas de Cartagena, Ferrol, Santander y otras, por tener bien experimentado que es el de mejor calidad y más fuerte que se coge en España». Citat per ALMARCHE VÁZQUEZ, F.: «La Crónica de Castellón de la Plana, por José Llorens de Clavell». *Revista de Castellón*. Año III (1914), núm. 61, pág. 1.

39 Document V.

40 OLUCHA MOLINS, F.: *Art. cit.*, en nota 7.

41 *Ibidem*.

42 Cfr. ROCAFORT, Fr. Joseph. *Libro de Cosas notables*. Edició i notes E. Codina Armengot. Castelló, 1945, pág. 133.

43 Butlletí Oficial de la Provincia de Castelló. 24 gener, 1873, núm. 91, pág. 4.

DOCUMENTS

I

1571.—Juliol, 9
A. M. C. Llibre de Consells.

Lletra dels jurats de Castelló al Lloctinent General del Regne sobre el bastiment de la torre del Grau.

Molt Illustre Señor

Per una lletra de Vostra molt Illustre Señoria havem entés la determinació feta de construir una torre de guarda en lo Grau de aquesta vila, lo que ha Vostra Señoria tenim en molta mercé, nosaltres havem comunicat la lletra de Vostra Señoria ab lo Consell com erem obligats a tots, igualment y en particular regrasiem molt a Vostra Señoria la mercé quens fa en recordar-se de esta universitat, encara que haver de fer la dita torre qual convé, no deixarà de donar profit y autoritat a esta vila, empero perque serà costosa y aquesta universitat està molt carregada de deutes, ab molta difficultat per a fer tan gran bestreta y si Vostra Señoria fos servit y es pogués fer, seria fer-nos molt gran mercé ques fabricàs dels diners de la fortificació, encara que sols demana los bestraga hon no a qui enviam de part desta universitat, a Berenguer Peris, notari, per a que tracte dit negoci ab Vostra Señoria, o ab tots los elets per a la fortificació, y prenga lo asiento que millor se puga y convinga al servey de Sa Magestat y a la fortificació del regne, al qual Berenguer Peris Vostra Señoria porà donar fe a credit en tot lo que per part de esta universitat dirà y negosiarà, supplicant tot temps a Vostra Señoria se recorde de afavorir a esta universitat que te tans càrrechs que a penes los pot supportar. Nostre Señor guarde tan molt Illustre persona de Vostra Señoria, de Castelló a VIII de juliol del any MDLXXI.

D. V. Molt Illustre Señoria

Servidors que ses mans besen. Los jurats de la vila de Castelló.

II

1571.—Desembre, 5.
A. M. C. Llibre de Consells.

Acord sobre la traça de la nova torre del Grau.

... fonch proposat per lo magnifich jurat en Andreu Serra, notari, que era arribat de València de tractar ab los magnifichs y nobles Srs Don Ramón Pujades y Miquel Sisternes, elets y comisaris, per afermar la trasa y tots los negocis de la torre, y així dix de paraula com los dits Señors heren de parer que la trassa de la torre, que de assi sels havia trames tota visha (sic), los parexeria que nos fes de aquella manera, ço és de XXXII palms de larch y XXII de ample, y ab dos cubertes, y del modo y trassa que lo dit Andreu Serra sen portà, y que ja portava l'altra trassa dels dits elets y lo modello del parer dels dits señors y huna lletra de aquells de tot lo que a ells los parex aserca de dita trassa.

De continent, los dits magnifichs jurats y prohoms provehiren que la torre se fassa de XXVIII palms de tou, quadrada y ab tres cubertes, y de altaria de sexanta palms, y comensant lo fonament y paret de dita torre de XIII palms de ample eo gruxa, y que puge fins a cara de terra tota la gruxa de XIII palms, y de comensant damunt terra a pugar lo talús fins en altaria de XII palms damunt terra, y reste al cap del talús a VIII palms de gruxa, y de allí amunt tota la torre baga seguida als dits VIII palms de gruxa, y que la porta se fasa en lo mig de hun quadro de X palms de altaria, y de l'amplaria convenient, de tal manera provehiren que fasa en tot lo demés...

III

1571.—Desembre, 29.

A. M. C. Llibre de Consells.

Que es traga a subhasta l'obra de la torre.

...fonch proposat que per lo Illustre Don Ramon Pujades y micer Miquèl Johan Sisternes, doctor en drets de la ciutat de València, comissaris dels dihuyt de la fortificació del present regne de València, es stada enviada una lletra ab la qual escriu que lliurem la obra e fàbrica de la torre fahedora al guerau de la present vila a persona que sia mestre y persona perita de obres y de bona confiansa, y tenint dita los dits magnífichs jurats de MMCCCC sous dada per mestre Johan Ivanyes, fuster de la present vila, y sils pareguè que ab esta dita se dega anar a València per a donar-ne raho als dits don Ramón Pujades y micer Sisternes, comissaris de la dita fortificació, ans de lliurar la obra de dita torre e fàbrica de aquella.

Et fonch provehit ques diga al qui ha de donar la dessus dita dita de MMCCCC sous, que lo antipit de la dita torre fahedora se fassa en esta manera, ço és, que lo dit antipit de la dita torre se fasa de la gruyxa de la paret y de altaria de sis pams, als tres quadros de la dita torre, exceptant lo quadro devés la mar, lo qual tinga tres pams y que a lliurament de dita torre se ensenga una candela, y ques notifique als mestres que y vindrán a dir, que la dita que restarà apagada la candela, de aquell serà la tal dita.

IV

1597.—Abril, 17

A. M. C. Protocol Marc Arrufat

Nicolau de Casalduch contracta amb Joan Nebot, obrer de vila, la construcció de la torre de Sant Vicent.

Die XVII mensis aprilis anno a nativitate Domini MDLXXXVII.

Nicolau de Casalduch, olim Frances Dasio, cavaller, señor del loch y baronia de la Serra d'en Galceràn, habitador de València, de present atrobat en Castelló de la Plana, governador e superintendent de la fàbrica del fort o torre de la olla de Benicàsim, deputat e nomenat per lo illustrísim y excelentísim señor Marqués de Denia, lochtinent dels tres estaments, eclesiastich, militar e real de dita ciutat y Regne, segons consta amb promissió y determinació feta per aquell, a tres de nohembre de l'any propassat mil cinch cents noranta sis, rebuda per Joseph Christòfol Climent, notari y escrivà de dits elets, y seguint l'orde a daquell donat ab dita promissió per los dits señors visrey y elets, portant a execució dita promissió, attenant y considerant que per utilitat de dita obra era necessari ajustar als mestres circunvehins de les viles e llochs del present Regne de la part de llevant, per dita raho feu fer dites e cartells e manà ficar aquells en la vila de Cabanes lo dia del retorn de fira de dita vila proxime passat y present any, a hon acudien molt gran concurs de gent, dient y notificant en aquelles que a tots en general que volguesen dir en dita obra e fàbrica, que acudisen a la vila de Castelló per a diumenge primer, après de Pasqua de Resurectió que contaran tretze de abril del present any, en lo qual dia assistirà dit Nicolau de Casalduch en dita vila per a tractar y lliurar dita fàbrica e obra de dita torre o fort de Benicàsim a qui per menys preu se offerirà a fer-la y edificar-la, com dit dia lo dit Nicolau de Casalduch assistirà en dita vila, e així dit dia y hagué gran concurs de molts mestres per a dit efecte y ses comensà a correr dita fàbrica y obra ab los capítols que portava lo trompeta e corredor publich de dita vila, segons el notari deius escrit ha constatat plenament, per relació de Joan Boner, corredor e trompeta publich de dita vila, lo qual feu relació a dit notari en lo dit dia de diumenge ab so de trompeta haver corregut dita fàbrica en la plaça de dita vila, en loch acostumat de aquella e que per no haver-se trobat dit dia dita competent, fonch fer-se necessari prorrogar per a l'endemà dilluns, que comptavem catorze de dit mes e any, fent-se així

mateix crida pública per la dita vila de dita prorrogiació segons dit trompeta e corredor me feu relació, e així dit dia de dilluns, que comptavem catorze de dit mes e any, proseguint a fer en cantar dita torre, havent-hi moltes dites per diferents mestres, fins a les deu ores ans de mig jorn, fonch determinat per lo dit governador e superintendent se ensengués una candela per a fer dit lliurament, la qual encesa, e proseguint dit corredor e trompeta a en cantar, anaren abaxan lo dit preu fins al temps de liurar aquella, e apagada la dita candela restà donada dita a Joan Nebot, obrer de vila, en preu de dos-milia y huyt-centes lliures, lo qual se offerí fer y heregir dita torre o fort de Benicàssim per preu de dites dos-milia y huit-centes lliures moneda real de València, conforme los capítols deius escrits, y per ço lo dit Nicolau de Casalduch olim Frances Dasio, governador e superintendent sobre dit, liura la dita fàbrica y obra de dita torre de Benicàssim a vos dit Joan Nebot, obrer de vila, present y acceptant e als vostres, per preu de les dites dos-milia huyt-centes liures de la dita moneda, ab los capítols infrasegüents.

Capítols ab los quals liurarà Nicolau de Casalduch olim Frances Dasio, la obra e fàbrica del fort o torre de la olla de Benicàssim.

I Primo se a de edificar una torre en lo loch nomenat de Benicàssim, junt de la olla o port de dita baronia, a hon per dit señor Nicolau Casalduch li serà senyalat.

II Item se a de fer dit fort o torre quadrada, la qual ha de tenir de llargaria cada llens, per la part de defora, cinquanta pams, ço és, dos pams de talús que ha de tenir cada llens, fora dels cinquanta, que serà entre talús y tot cinquanta-quatre pams.

III Item se an de obrir los fonaments de dita torre, ço és totes les quatre parets principals de aquella en dotze pams de amplaria, excepto la paret a hon està la porta de dita torre, lo qual fonament ha de tenir dos pams més de amplaria quels altres tres llensos de fonament.

IIII Item que dits quatre fonaments tinguen y han de tenir de fondaria deu pams de la cara y sol de terra que huy està en havall, los quals fonaments se an de obrir tots de una tota la amplaria y fondaria de aquelles, his tornen a omplir de bon morter y pedra de manposteria, molt ben pitjat y masonada aquella, paredant dits fonaments tots a hun llivell cifats (*sic*), perque convé per la bona execució de la obra perque resten tots hun.

V Item se an de paredar dites quatre parets de la cara del fonament en amunt y comensar aquelles, ço és, les tres en amplaria de deu pams y acaben en altaria de vint pams, que serà fins al llivell del terraplé, disminuhint cada una de aquelles dels deu pams que comensa que acabe en huyt, dexant dos pams de talús a les parts de defora y a la part de dins que puien dites parets a plom fins als dits vint pams, y que la quarta paret, que serà a hon està la porta, scala y chimenea, a de comensar y comense en amplaria de dotze pams y acabe en deu el llivell del terraplé, dexant així matex dos pams de talús a la part de defora y a la part de dins a plom com està ja dit.

VI Item dites quatre parets se an de pujar y paredar aquelles de bona manposteria de pedra y morter, fent aseres y cares a dites aseres, per a que la paret reste ab perfectió, conforme requerex dita obra, rebosant y raspant totes les cares de parets que haurà en dita obra per la part de defora y de dins rellevant lo que serà terraple.

VII Item que haien de fer en dites quatre parets, ço és en los cantons de aquelles, fins a la altaria de dits vint pams, que serà fins a hon aplega lo terraple, cinch pams de girada en cada cantó de pedra picada a punta, les quals pedres tinguen de llit dins paret tres pams ens més que menys, y de alt dos pams poch més o menys, y desta manera puien les quatre cantonades fins al llivell del dit terraple, deixant-li foses per a la manposteria, les qual cantonades resten molt ben asentades y perfilades les juntes, a hus de bon official, seguint la orde y talús conforme van les parets de dita manposteria.

VIII Item en lo llens o paret que te deu pams de ample, que ve a la part de terra, se a de comensar y comense, en altaria de dotze pams de la cara del fonament en amunt, hun portal de pedra picada quadrat, lo qual tinga de amplaria y llum tres pams y de altaria set pams, fent aquell dos tersos de pam de batedor en cada part y de gruxa tinguen dits batedors pam y mig a la part de davall de hon comensa dit portal y les pedres de dit portal o branques de aquell tinguen tres pams de girada a cada part, així de fora com de dins, y tinguen dites pedres dos pams de altaria y dit portal se cloga en tres pedres, dos al arrancament y altra que fasa clau y dos pams de altaria y fasen per a dos barres forats per a que correguen dites barres per lo grux de la paret a hon los senyalaran.

VIII Item se a de fer, en lo grux de dita paret, entrant per dita porta, quatre pams y mig de amplaria per a fer la escala, la qual a de tenir de fondo la dita entrada set pams y mig al llivell dels dotze de

SOBRE UNES TORRES DE DEFENSA LITORAL

hon a coment dita porta de la torre y de alli a de fora, per lo grux de dita paret, hun ram d'escala de amplaria de tres pams, la qual puiarà ab huyt escalons de pedra picada de una peça cascú de aquells, y així fet obrarà lo darrer scaló de l'escala al nivell dels vint pams del terraplé, al cap de la qual escala se a de fer hun portal de pedra picada per a exir al terraplé, de la mateixa amplaria y altaria y batedors obrat y asentat conforme lo que està damunt escrit, y així matex, en la entrada de la primera porta, a man dreita, a la part a hon gira la escala, se a de puiar lo cantó de pedra picada fins en nou pams de altaria, que a de tenir la cuberta de dita escala y carreróns, les quals cubertes han de ser de pedra picada a punta, entaulades, ben asentades y perfilades, y aço declarat que en la puiada de la escala guarde en totes parts la altaria del dits nou pams.

X Item se a de fer dita sisterna en lo mig de la dita torre desta manera, que tinga lo fonament de aquella dos pams de la cara de terra en havall y de amplaria vint i dos pams en quadro, lo qual puie paredat y lligat tota la amplaria y fondaria de aquell de hun pam y que sobre dit fonament se puien quatre parets de quatre pams de grux cascuna de aquelles, arrancant hun pam menys de dits fonaments, lo qual pam restarà per relexa de dites parets, de tal manera que restès de llum en dita sisterna dotze pams, les quals parets puien a plom deu pams de la cara de part damunt de dits fonaments y dites parets sien de manposteria de pedra y morter, molt ben riplades, y reparades dites parets de la manera que s'usen en la Plana en semblants obres de sisternes.

XI Item que sobre los dits deu pams de altaria de paret arranque una volta de algup, la qual tinga sis pams de montea eo voget, la qual volta sia paredada de bon morter y rajola grossa y tinga de gruxa dita volta dos rajoles de punta, dexant en dita volta hun quadro de dos pams y mig, lo qual serà la basa de dita sisterna, y dita basa reste arrimada a la paret que ve a la chimenea o porta, y sien obligats a fer del nivell de la volta en amunt quatre pams de brocal de pedra picada, de grux de hun pam, y dita volta de rajola reste reparada conforme les parets de dita sisterna.

XII Item se facen per a fortificació de dita sisterna y parets de aquella, quatre parets de manposteria de quatre pams de ample, y de altaria de deu pams, conforme les de la sisterna, les quals tinguen y alcansen des de les parets de la sisterna fins a les parets principals de dita torre.

XIII Item del terraplè y nivell de aquell haien de puiar y puien les parets, ço és, les tres de huyt pams de gruxa y la quarta, hon està la porta y escala, de deu pams de gruxa, a plom per les dos cares, dexant dos pams de relexa en les dos parets, ço és, en la de mig jorn y tremuntana per a que arranque de dites relexes una volta que se a de fer per a cobrir dita torre.

XIII Item dites parets sien de altaria de trenta-sis pams, de bon morter y pedra, fetes les aseres en totes les cares de la part de defora de hun pam de prima, molt ben rebosades, y resten rebosades y raspades, acabades en tota perfecció a hus de bon official.

XV Item que los quatre cantons de dites parets puien de pedra picada, obrada de punta, conforme de baix del talús puguen cinch pams de filades, com està ja dit.

XVI Item haia de fer cinch troneres o espilleres en los tres gruxos de parets, ço és a la part de la mar una, en lo mig del enfront, y dos en la paret de mig jorn, y altres dos en la paret de tremuntana, en lo loch que Nicolau de Casalduch los senyalarà, les quals han de ser de la forma següent, ço és, a les cares de part de fora tinguen tres quarts de pam de ample o llum, y de altaria dos pams y a la part de dins tinguen cinch pams de amplaria o llum y de altaria huyt pams del nivell del terraplé en amunt, dexant dos pams de antepit, totes les quals espilleres an de ser de pedra picada, obrada a punta, asó declarat que tinguen dites pedres, a les girades de les cares de dins y de fora, dos pams y voltes, y parets y sol sia tot pedra picada ben asentada, com damunt està dit.

XVII Item en la paret dels deu pams haien de fer, en lo grux de aquella, del sol y nivell del terraplé en amunt, hun encaix o concavitat de fondo de cinch pams y de amplaria de deu pams, fent hun arch de pedra picada, lo qual tingue de grux dos pams, y comense arrancar la volta als set pams del nivell del terraplé en amunt, lo qual arch sia a punta redó i tinga de pedra picada peus drets y volta a punta com lo demés, dexant una concavitat que servexca per al fum, la qual puje fins al terrat de dita torre.

XVIII Item les parets ques diu en lo tretze capítol que haien de dexar una relexa de dos pams, comensen a dexar-la als dotze pams de la paret de hon arranque la volta principal de la cuberta de la torre.

XVIII Item sobre dites dos relexes se a de fer y comense una volta de algup, la qual ha de servir per a cobrir tot lo quadro de dita torre, la qual volta ha de ser de punt redó y paredada de lloses y bon morter, ben paredada y asentada, la qual volta tinga de grux tres pams, y que se haia de pare-

dar de pedra y morter tots los quatre carajols fins al nivell de la tardosa de dita volta, y així matex se haia de reparar de cals y algeps per la part de dins, així volta com los peus drets de aquella.

XX Item que en lo quadro de dita volta, del nivell del terraplé, faràn hun caragol de algeps y rajola, lo qual puje fins al trespol o terrat de l'aygua de dita torre, lo qual caragol tinga de llum en quadro cinch pams, dexant loch en dita volta, ço és, en lo racó a hon està la chimenea per a que puie lo dit caragol.

XXI Item se a de posar sobre dita volta y tot lo quadro de aquella, tres pams de terra ben magencada (sic) y picada, y damunt dits tres pams de terra facen hun pam de trespol de pedra menuda y morter, lo qual trespol ha de estar molt ben picat y bronyit, de manera que les aygues pluvials no li facen dany a dita torre.

XXII Item que dit trespol se trobe més alt en lo mig de dita torre hun pam, per a que les aygues pluvials tinguen vertens a totes les quatre parts dels parapetos de aquelles, baix dels quals y al nivell dels trespols se haien de fer y asentar tres canals de pedra picada, les quals se an de posar en los tres lensos, excepto lo de la porta, que no y ha de haver canal y que dites canals tinguen de llargaria cinch pams y que volen del plom de la paret en fora dos pams, y tinguen de gruxa pam y mig, y que lo que bola fora de la paret de dita canal, a la part de damunt, reste redó, a modo de permodal, per que una escala de cordes no puga aferrar en dites canals.

XXIII Item en lo mig de la una de les quatre parets, ço és en la de mig jorn, se a de fer his faça his dexe, una concavitat en gruix de aquella, per a que per dita concavitat se faça una canonada per a baixar les aygues del trespol del terrat fins a la sisterna, posant-hi en aquelles canons de la marca maior, ben estancats y enbetumats y falcats.

XXIII Item que en les dos esquines de la torre, a la part de la mar, se an de fer his facen, dos torreons de pedra picada, y cascú de aquells haia de tenir y tinga, ço és, del nivell del trespol en havall, contant per la arista del cantó de la torre, huyt pams, en havall dels quals huyt pams se comense lo primer llit y asiento per ser los torreons desta manera, que la primera pedra que se a de posar per a principi de lit torreó haia de tenir y tinga cinch pams en quadro, y pam y mig de gruxa, la qual bole fora paret alló que serà menester, tenint compte ques trobe lo darrer lens y asiento en quatre pams de volada per totes parts, y així matex se pújen quatre filades sense esta, que prenguen dites cinch filades los dits huyt pams que ha de tenir dit ensargament de altaria.

XXV Item que dites quatre filades de dits ensargaments haien de entrar en paret, ultra de lo que bolaràn fora, desta manera, que la primera de les quatre filades se haia de entrar en paret tres pams, y la segona dos y mig, y la tercera dos pams, y la quarta, que serà la que ve al nivell del trespol, haia de entrar hun pam en paret, les quals filades haien de estar ben asentades y perfilades, ab ses ligasons a hus de bon official.

XXVI Item que damunt la darrera filada de dits torreons se haia de comensar y puie una paret de pedra picada, de gruxa de hun pam, seguint la volta de dit torreó, la qual puie huy pams a plom per les dos parts, y en lo remat de dites parets se dexe en la matexa pedra una esquina de gat, y així matex en dites parets se haien de dexar tres espilleres en cada torreó desta manera, la una en mig, y les altres en cada costat allà hon se li senyalaràn.

XXVII Item se an de fer, his farà sobre los gruxos de les quatre parets de dita torre, a la part de defora del nivell del trespol en hamunt, hun parapetop eo antepit de quatre pams de grux y quatre de altaria desta manera, que los tres pams primers sien paredats de manposteria, excepto les quatre esquines del parapeto, que han de ser de pedra picada, conforme son les esquines de dita torre, y lo altre pam del dit parapeto sia de pedra picada, a modo de esquena de gat per les aygues.

XXVIII Item haien de fer y facen, a plom de la porta de dita torre, dalt en lo nivell del trespol, del terrat en amunt, una garita, la qual ha de tenir y tinga de llum dos pams, del plom de la paret en fora, y tres pams de llum de llargaria, fent tres permodals de pedra picada a cada part, los quals bolen, ço és lo primer hun pam, lo segon dos pams y lo tercer tres pams, y que tinguen les peces de dits permodos pam y mig de altaria y de gruxa altre pam y mig, y de huns permodos als altres haien de posar y posen una pedra de llargaria de sis pams y de altaria de pam y mig y de gruixa hun pam, y damunt dits permodos y travesa se pugue tres parets de pedra picada, de gruxa de hun pam, y de altaria huyt pams, dexant-hi tres spilleres a hon se li senyalaràn.

XXVIII Item se han de obrir quatre fonaments, los dos de trentacinch pams de llargaria y altres dos de quinze pams cascú, los quals han de tenir de amplaria tres pams y mig, y de fondaria tres

SOBRE UNES TORRES DE DEFENSA LITORAL

pams en lo lloch que està senyallat en la planta, los quals se an de omplir de pedra y morter fins a la riva de terra.

XXX Item sobre dits fonaments se facen parets de manposteria de dos pams y mig de gruxa, y de altaria de vint pams, fent sos cavallons de pedra y morter, a modo de esquena de gat, les quals parets estiguen ben rebosades, així a la part de dins com a la part de fora, a hus de bon official.

XXXI Item se an de fer en dites parets dos portes, ço és, la que hix a la campanya se a de fer de pedra picada de amplaria de sis pams y de altaria dotze pams, ab tot lo ques requerex, hun portal de pedra, cara y envés, y lo portal sia de punt redó ab les girades de tres pams, y a la part de dins les guixades de hun pam de girada ab son cap y alsat ben fet, dexant lloch per a una barra y l'altra porta sia les brancades de pedra de manposteria y hun arquet del mateix y tinga la porta cinch pams de amplaria y nou de altaria y asentar les portes en lo portal de pedra.

XXXII Item a de fer y faça la cuberta de la cavallerisa de bigals, canyes, teula y fanch, y això mateix faça en dita cavallerisa hun pesebre a hon se li senyalarà, guarnit de fusta, y haia de fer en lo pati hun cavalcador de pedra picada y manposteria, de la amplaria y altaria que se li senyalarà.

XXXIII Item que lo mestre o mestres que enpendran dita obra haien de posar totos los pertrets necessaris per a fer dita obra conforme està capitulat, així de ahines, ferramentes, sindries, bastiments, com totes les demés coses per a acabar dita obra en perfició com dit Nicolau de Casalduch no haia de donar cosa ninguna sinó la quantitat ques liurarà dita obra, com tot lo demés vol que vinga a carrech del mestre o mestres que enpendràn dita obra.

XXXIII Inten que dita obra se comense un més après del dia que liurarà dita obra, y si voldrà anas puga y que la acabo ab tal perfectió dins any y mig, comptador del dia que comensarà, la quan après de ser acabada ab tota perfició, dit Nicolau Casalduch puga nomenar dos officials que ben vist li serà per a regonexer si està conforme capítols dita obra, e si en dita obra dits officials trobasen que no està conforme capítols, se haien de tenir los mestres o mestre que enpendràn dita obra a lo que dits officials determinaràn, y si y haurà algunes faltes se haien de desfer y tornar a fer, així de mans com de pertrets y visura de officials, a despeses y costa del mestre o mestres que hauràn pres dita obra.

XXXV Item que le mestre o mestres que enpendràn dita obra aien de donar bones y suficientes fermases, a coneguda y contenció de. Nicolau Casalduch, les quals se haien de oblegar simul et in solidum ans que se'ls done bestreta alguna.

XXXVI Item que après de lliurada la obra, y rebudes les fiances, donarà dit Nicolau Casalduch cinch-centes llures, en bestreta, y altres cinch-centes restaràn per a donar y pagar après de rebuda la obra per bona, y la demés cantitat en que liurarà dita obra se pagarà en dihuyt yguals pagues, ço és que la primera messada no se li haia de donar fins en que haia hun mes que treballe en dita obra, y après consentim de mes a mes se li pagarà per mesades.

XXXVII Item estiga en voluntat del dit Nicolau Casalduch mentres se farà aquella obra regonexer aquella, així per ell com per officials que aquell portarà, tantes quantes vegades li pareixerà, y si en aquella se trobaran faltes puga fer-los para dita obra y adobar aquelles a despeses dells.

XXXVIII Item que tota la calcs que està feta castiga obligat lo mestre que enpendrà dita obra de rebre dita calcs y pagar aquella al preu que dit Nicolau Casalduch la te consertada.

XXXVIII Item que dits mestres no puguen posar en lo morter arena ni aygua de la mar sino del barranch de Falca, y sis provarà que y ha arena y aygua de la mar sia donada per falsa dita obra.

XL Item que tots los actes que faràn per raho del dit liurament toquen a pagar per entregue al mestre o mestres que enpendràn dita obra. Que sin cas se trobàs aygua en dit fort, fent allí pou, fent volta paredant aquell y fent la bora de pedra picada en lo corral descubert, no estiguen obligats a fer la sisterna mencionada en dits capítols, fent en loch de aquella terra plana o teris.

E lo dit mestre Joan Nebot, obrer de vila, present, y acceptant la dita fàbrica y obra de la olla de Benicàsım per lo dit preu de dos-milia y hyt-centes lliures, ab los capítols desus especificats, prometé fer y complir tot lo contengut en dits capítols, y fer dita obra y fàbrica per lo orde, forma y trasa y temps en dits capítols expressats, sots pena de cent ducats de or, e per ço obliga tots sos bens mobles e no mobles, suis e per si movents, haguts e per haver, dòna per fermaces e principals obligats ab aquell y sens aquells et in solidum, a Martí Arrufat, cavaller, mestre Lazer Marzal, obrer de vila, y mestre Pere Rey, ferrer, y mestre Gillem Adrover, pedrapiquer, del loch de la Mata, de present atrobat en Castelló, vehins de Castelló, los quals, tots com fossen presents, interrogats per mi

F. OLUCHA MONTINS

March Arrufat, notari, si feyen dita fermansa y principal obligació ab lo dit mestre Joan Nebot et insolidum digueren que si, prometen tots, sumule insolidum fer y complir tot lo contengut en dits capitols circa la fàbrica y obra de dita torre o fort de la olla de Benicàsim, y obligant tots simule insolidum tots sos bens axi stans (sic) com mobles per si movents hon se vulla que sien y seràn, renunciant als drets de particularat nous movents y velles constitucions y al fur de València que vol que primer sia convengut lo principal que la fermaça com tots volen es er principals obligats volent es ser e per tant realment y de fet segons que de fets reals y fiscals fer es acostumat.

Quod est actum Castilione etc.

Testes Frances Armelles, llaurador, y Joan Telles, escuder del dit Nicolau de Casalduch y de Asiç, habitants de Castelló.

V

1728.—Gener, 5

A. M. C. Carpetes de Governació.

Inventari de l'armament i personal existent a les torres del districte de Castelló, fet per manament del Príncep de Campoflorido.

Relació de los cañones de artilleria, mosquetes y demás harmas, moniciones y pertrechos que en el dia de oy existen en las torres del destrito de Castellón de la Plana, que con separación, distinción y claridad de lo que existe en cada una son como se sigue.

Torre de Almenara:

Un cañon de bronze de tres libras de calibre con su cureña de marina, un atacador cuchara, sacatrapos, dos cavesales, dos cuñas de mira y dos espeques.

Quatro mosquetes, quatro frascos, dos horquillas, quatro botavanes, ochenta balas de mosquete, pólvora ocho libras y cerda mecha quatro varas.

En dicha torre sirven de soldados los siguientes:

Joseph Morales, soldado de a caballo.

Severino Ferrer, soldado de a caballo.

Pasqual Gomis, soldado de a pie.

Pasqual Sayas, soldado de a pie.

Torre de Mancofa:

Un cañon de bronze de tres libras de calibre con su cureña de marina, un atacador cuchara, sacatrapos, dos cavesales, dos cuñas de mira y dos espeques.

Quatro mosquetes, dos frascos, quatro horquillas, quatro botavanes, ochenta balas de mosquete, pólvora nueve libras y cuerda mecha quatro varas.

En dicha torre sirven de soldados los siguientes:

Joseph Maciá, soldado de a cavallo.

Joseph Sales mayor, soldado de a cavallo.

Josph Sales menor, soldado de a pie.

Joseph Thomas, soldado de a pie.

Torre de Borriana:

Un cañon de bronze de tres libras de calibre con su cureña de campana, un atracador cuchara, sacatrapos, dos cavesales, dos cuñas de mira y dos espeques.

Quatro mosquetes, dos frascos, quatro horquillas, quatro botavanes, ochenta balas de mosquete, pólvora doze libras y cuerda mecha quatro varas.

En dicha torre sirven de soldados los siguientes:

Antonio Bonet, soldado de a cavallo.

Josph Rosell, soldado de a cavallo.

SOBRE UNES TORRES DE DEFENSA LITORAL

Vicente Herman, soldado de a pie.
Ignacio Perelló, soldado de pie.

Torre de Almasora:

Un cañon de hierro de tres libras de calibre con su cureña de campaña, un atacador cuchara, sacatrapos, dos cavesales, dos cuñas de mira y dos espeques.
Quatro mosquetes, dos frascos, quatro horquillas, quatro botavanes, ochenta balas de mosquete, pólvora diez libras y cuerda mecha quatro varas.

En dicha torre sirven de soldados los siguientes:

Juan Grifo, soldado de a cavallo.
Lois Seder, soldado de a cavallo.
Lorenzo Burdeus, soldado de a pie.
Pasqual Verge, soldado de a pie.

Torre del Pinaret de Castellón de la Plana:

Un cañon de bronce de seis libras de calibre con su cureña de campaña, un atacador cuchara, sacatrapos, dos cavesales, dos cuñas de mira, dos espeques y doze balas para el cañon.
Quatro mosquetes, tres frascos, quatro horquillas, quatro botavanes, ochenta balas de mosquete, pólvora quinze libras y cuerda mecha quatro varas.

En dicha torre sirven de soldados los siguientes:

Thomas Llorens, soldado de a cavallo.
Matheo Alonso, soldado de a cavallo.
Joseph Ruiz, soldado de a pie.
Vicente Montañes, soldado de a pie.

Torre de San Vicente llamada de Benicasi:

Un cañon de hierro de seis libras de calibre con su cureña de campaña, un atacador cuchara, sacatrapos, dos cavesales, dos cuñas de mira, dos espeques y doze balas para el cañon.
Dos pasamuros, cinco mosquetes, cinco frascos, cinco horquillas, dos botavanes, siento y quarenta bolas de mosquete, pólvora quinze libras y cuerda mecha quatro varas.

En dicha torre sirven de soldados y alcayde los siguientes:

Joseph Doménech, alcayde.
Manuel Llopis, soldado de a cavallo.
Pasqual Guiral, soldado de a cavallo.
Joseph Prats, soldado de a pie.
Lois Rovira, soldado de a pie.

Torre de San Julián:

Dos mosquetes, quarenta balas de mosquete, pólvora quatro libras y cuerda mecha dos varas.

En dicha torre sirven de soldados los siguientes:

Juan Charral, soldado de a pie.
Joseph Charral, soldado de a pie.

Torre del Colomer:

Dos mosquetes, dos botavanes, treinta y seis balas de mosquete, pólvora tres libras y cuerda mecha dos varas.

F. OLUCHA MONTINS

En dicha torre sirven de soldados los siguientes:

Miguel Nicolau, soldado de a pie.
Joseph Llorens, soldado de a pie.

Torrel del Barranco llamada la Renegada:

Dos mosquetes, treinta sinco balas de mosquete, pólvora quatro libras y cuerda mecha dos varas.

En dicha torre sirven de soldados los siguientes:

Jaime Boix, soldado de a pie.
Vicente Perciva, soldado de a pie.

Torre del Rey vieja de la villa de Oropesa:

Un cañón de bronce de quatro libras de calibre con su cuereña de marina, un atacador cuchara, sacatrapos, dos cavesales, dos cuñas de miras y dos espeques.
Nueve mosquetes, quatro frascos, quatro horquillas, dos chusos, siento y ochenta balas de mosquete, pólvora una arroba y nueve libras y cuerda mecha tres varas.

En dicha torre sirven de soldados y alcayde los siguientes:

Marco Ortis alcayde.
Juan Martines, soldado de a cavallo.
Vicente Guimera, soldado de a pie.
Joseph Uxaus, soldado de a pie.
Joseph Mateheo, soldado de a pie.
Matias Segarra, soldado de a pie.

Todos los contenidos en esta tienen los títulos del difunto Marques de Mirasol y de D. Bernardo Carros de Carros, Director General de la Costa.

Cuya relación doy de orden del Sr. D. Francisco de Bustamante, Brigadier de los Exercitos de Su Magestad. Governador y Corregidor de Castellón de la Plana, py 5 de Enero de 1728.

Carlos Escuder y Granel. Requiridor